

МІЖНАРОДНА МІГРАЦІЯ РОБОЧОЇ СИЛИ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

©2019 БОНДАРЕВСЬКА К. В.

УДК 339.91
JEL: F22; J61

Бондаревська К. В. Міжнародна міграція робочої сили: стан, проблеми, перспективи

У статті визначено актуальні тенденції міжнародної міграції в умовах глобалізації, особливості сучасного стану міжнародних міграційних процесів та обґрунтовано перспективи їх розвитку з урахуванням світових глобалізаційних тенденцій. Розглянуто позитивні та негативні наслідки міграційних явищ для країн-донорів та країн – реципієнтів робочої сили. У результаті дослідження було висвітлено загальні тенденції міжнародної міграції в сучасних умовах, зокрема: зміна географічної структури, зростання обсягів міграції фахівців високої кваліфікації та навчальної міграції, поширення нелегальних міграційних процесів, розповсюдження міграційних коридорів, поширення міграціоценозу, зростання впливу транснаціонального бізнесу на динаміку та структуру міжнародної міграції робочої сили. Серед напрямів вирішення міграційних проблем було визначено: перегляд і створення міждержавних угод країн-донорів з країнами – реципієнтами робочої сили; формування спеціалізованих міграційних бірж (так званих «бірж праці»); активізація співробітництва урядів країн з Міжнародною організацією з міграції; поширення системи грантів у контексті розвитку навчальної міграції та зменшення відтоку інтелектуального потенціалу; моніторинг і прогнозування міграційних процесів. Перспективами подальших досліджень у даному напрямі є визначення тенденцій розвитку найбільш «проблемних» міграційних явищ, серед яких нелегальна міграція та міграція висококваліфікованих фахівців до промислово та інноваційно розвинутих країн, а також обґрунтування напрямів покращення міграційної ситуації у країнах масової еміграції та імміграції.

Ключові слова: міжнародна міграція, міграційна політика, еміграція, імміграція, міграційні коридори, міграційні процеси.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-10-44-49>

Рис.: 4. **Бібл.:** 8.

Бондаревська Ксенія Валентинівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та управління національним господарством, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара (просп. Гагаріна, 72, Дніпро, 49010, Україна)

E-mail: Kseny-8888@i.ua

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8683-6834>

УДК 339.91
JEL: F22; J61

UDC 339.91
JEL: F22; J61

Бондаревская К. В. Международная миграция рабочей силы: состояние, проблемы, перспективы

В статье определены актуальные тенденции международной миграции в условиях глобализации, особенности современного состояния международных миграционных процессов и обоснованы перспективы их развития с учетом мировых глобализационных тенденций. Рассмотрены положительные и отрицательные последствия миграционных явлений для стран-доноров и стран – реципиентов рабочей силы. В результате исследования были изучены общие тенденции международной миграции в современных условиях, в частности: изменение географической структуры, рост объемов миграции специалистов высокой квалификации и учебной миграции, активизация нелегальных миграционных процессов и миграционных коридоров, распространение миграциозноза, рост влияния транснационального бизнеса на динамику и структуру международной миграции рабочей силы. Среди направлений решения миграционных проблем были определены: пересмотр и создание межгосударственных соглашений стран-доноров со странами – реципиентами рабочей силы; формирование специализированных миграционных бирж (так называемых «бирж труда»); активизация сотрудничества правительств стран с Международной организацией по миграции; распространение системы грантов в контексте развития учебной миграции и уменьшения оттока интеллектуального потенциала; мониторинг и прогнозирование миграционных процессов. Перспективами дальнейших исследований в данном направлении является определение тенденций развития наиболее «проблемных» миграционных явлений, среди которых нелегальная миграция и миграция высококвалифицированных специалистов в промышленно и инновационно развитые страны, а также обоснование направлений улучшения миграционной ситуации в странах массовой эмиграции и иммиграции.

Ключевые слова: международная миграция, миграционная политика, эмиграция, иммиграция, миграционные коридоры, миграционные процессы.

Рис.: 4. **Библ.:** 8.

Бондаревская Ксенія Валентинівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та управління національним господарством, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара (просп. Гагаріна, 72, Дніпро, 49010, Україна)

E-mail: Kseny-8888@i.ua

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8683-6834>

Bondarevska K. V. International Migration of Labor Force: Status, Problems, Prospects

The article defines present-day tendencies in international migration in the context of globalization, features of the current status of international migration processes and substantiates prospects for their development, taking into account the world's globalization trends. The positive and negative effects of migration on both donor countries and countries-recipients of labor force are considered. As result of the research, the general tendencies of international migration in today's environment are examined, in particular: changes in geographical structure, increase in the volume of high-skilled migration and educational migration, intensification of illegal migration processes and migration corridors, spread of migratiocenoze, the growing influence of transnational business on the dynamics and structure of international labor force migration. Among the directions of possible solutions to migration problems are defined the following: revision and creation of inter-State agreements of donor countries with recipient countries; formation of specialized migration exchanges (so-called «labor exchanges»); activation of cooperation between governments and the International Organization for Migration; spread of the grant system in the context of development of educational migration, reducing the outflow of intellectual potential; monitoring and forecasting migration processes. Prospects for further research in this direction is defining tendencies in the development of the most «problematic» migration phenomena, including illegal migration and migration of highly skilled professionals to industrially and innovatively developed countries, as well as substantiation of ways to improve the migration situation in the countries with mass emigration and immigration.

Keywords: international migration, migration policy, emigration, immigration, migration corridors, migration processes.

Fig.: 4. **Bibl.:** 8.

Bondarevska Kseniia V. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economics and Management of National Economy, Oles Honchar Dnipro National University (72 Haharina Ave., Dnipro, 49010, Ukraine)

E-mail: Kseny-8888@i.ua

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8683-6834>

Міжнародна міграція робочої сили в сучасних умовах розвитку міжнародних економічних відносин набуває все більших масштабів, що зумовлене посиленням світових глобалізаційних тенденцій, а також об'єктивною необхідністю постійного переміщення працездатного населення в пошуках кращих умов прикладання своєї праці та можливостей для реалізації свого потенціалу. Поширенню міжнародних міграційних процесів сприяє цілий ряд факторів і причин, серед яких не лише економічні (різний рівень умов і оплати праці в різних країнах), а й політичні (у тому числі наявність військових конфліктів), екологічні, релігійні, національні тощо. Своєю чергою, нерівномірність розміщення світових економічних ресурсів і полярність світових економічних резервів провокують не тільки боротьбу за доступ до ресурсів, але й виникнення центрів тяжіння трудових і фінансових ресурсів, що, з одного боку, визначають інтенсивність економічного розвитку країн і регіонів, а з іншого – зумовлені ним [1]. Роль міжнародної міграції важко переоцінити, оскільки вона безпосередньо впливає на розвиток багатьох соціально-економічних процесів, зокрема на якість трудового потенціалу, відносини зайнятості, демографічну ситуацію, рівень життя населення, політичну стабільність та національну безпеку. Стан національного та міжнародного ринку праці, співвідношення на них попиту та пропозиції на професії та кваліфікації утворюють сферу, у якій інтереси різних держав можуть як збігатися, так і зіштовхуватися, але все ж таки вони вимагають певного узгодження [2].

Вивченню міжнародних міграційних процесів приділяли увагу як вітчизняні, так і зарубіжні вчені. Зокрема, дослідники Дж. Солт, А. Вільямс, Г. Горн вивчали проблеми міжнародної інтелектуальної міграції, визначаючи основні її тенденції та напрями вирішення наявних проблем. В. Волес, Д. Дайнен, А. Геддес досліджували проблематику міжнародної міграції в контексті світових глобалізаційних тенденцій та обґрунтовували напрями щодо нейтралізації негативних наслідків міграційних процесів. Серед вітчизняних дослідників доцільно виділити наукові праці Е. Лібанової, І. Гнибіденка, В. Костенка, А. Мазаракі, О. Малиновської, О. Пархомчука, С. Пирожкова, М. Романюка, К. Шиманської та інших. Ураховуючи наукові напрацювання провідних вчених-економістів, слід зазначити, що розв'язання проблемних аспектів міжнародної міграції, вивчення актуальних тенденцій сучасного стану міжнародних міграційних процесів та обґрунтування перспектив їх розвитку з урахуванням світових глобалізаційних тенденцій не втрачає своєї актуальності.

Метою статті є визначення сучасних тенденцій міжнародної міграції робочої сили, виявлення проблем і перспектив розвитку міжнародних міграційних процесів.

Міжнародна міграція робочої сили – одне з найбільш неоднозначних явищ сьогодення, оскільки має свої переваги та недоліки як для країн-донорів (країн, з яких від'їжджає робоча сила), так і реципієнтів (приймаючих країн). Серед переваг імміграції для приймаючої сторони – стимулювання виробництва товарів, що випускаються в країні, за рахунок більш низької ціни іноземної робочої сили, що впливає на зниження собівартості; формування додаткового попиту на товари та послуги з боку мігрантів; економія витрат на навчання (у випадку імміграції висококваліфікованих кадрів); економія фінансування соціального захисту мігрантів. Своєю чергою, існують і негативні моменти, зокрема це зростання рівня безробіття, ризик збільшення соціальної напруженості та конфліктів у суспільстві, а у випадку імміграції робочої сили низької кваліфікації – погіршення якісного складу трудового потенціалу. Крім того, за умови імміграції соціально незахищених осіб, зокрема біженців, зростає навантаження на бюджет країни, оскільки саме вони отримують державну фінансову допомогу та не прагнуть працевлаштуватися.

Розглядаючи явище еміграції, слід зазначити, що основою перевагою є зниження навантаження на ринку праці за рахунок переміщення надлишкової робочої сили; додаткові валютні надходження до країни-донора; можливість залучення інновацій та позитивного зарубіжного досвіду. Водночас виникає суттєва загроза – явище відтоку інтелектуального потенціалу та висококваліфікованої робочої сили (так званий «відтік умів»), демографічні проблеми, погіршення якості трудових ресурсів. Згідно зі Звітом ООН з міжнародної міграції, найбільша кількість мігрантів станом на кінець 2017 р. проживала у США, Саудівській Аравії та Німеччині (рис. 1).

Отже, аналізуючи дану статистику, можна сказати, що кількість мігрантів, які проживають у США, є найбільшою та перевищує кількість мігрантів у Саудівській Аравії та Німеччині у чотири рази.

Статистика міграції про країни походження міжнародних мігрантів показує, що найбільшу кількість емігрантів випускають такі країни: Індія, Мексика і Росія (рис. 2). Саме ці три країни є лідерами з еміграції, перш за все, через нестабільність соціально-економічного стану держав.

У процесі оцінки основних тенденцій міжнародної міграції важливим є не лише виявлення географічних, а й демографічних (зокрема, статево-вікових) характеристик міграційних потоків. Так, відбувається збільшення середнього віку мігрантів по всіх країнах світу. Середній вік всіх міжнародних мігрантів у 2017 р. становив 39 років проти 38 років у 2000 р. Ураховуючи попередній висновок про те, що більшість мігрантів рухаються в межах свого регіону народження, не дивно, що середній вік мігрантів був найвищим у країнах з високим рівнем доходу (40,6 року), потім

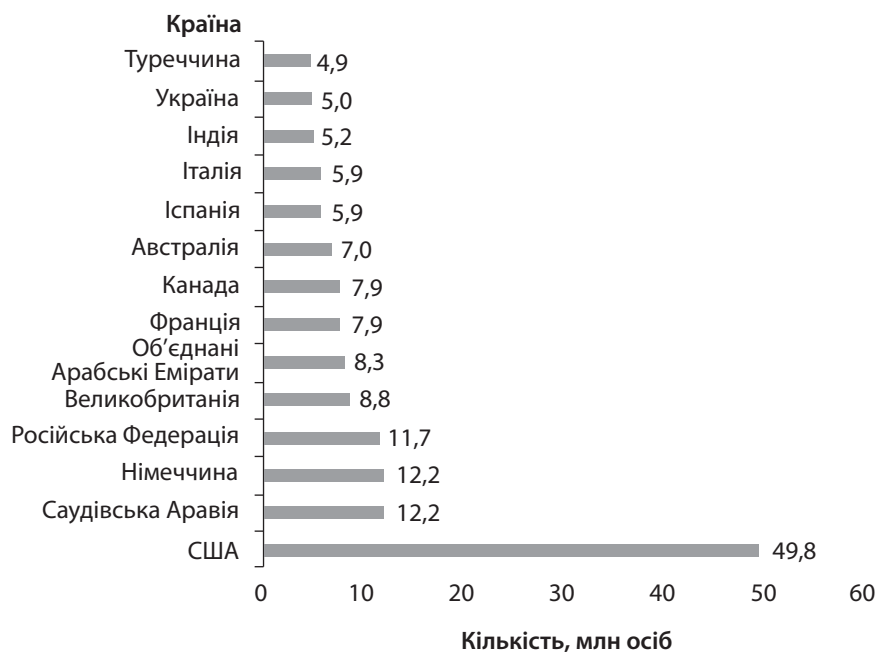

Рис. 1. Країни, в яких мешкає найбільша кількість мігрантів у 2017 р., млн осіб

Джерело: складено на основі [3].

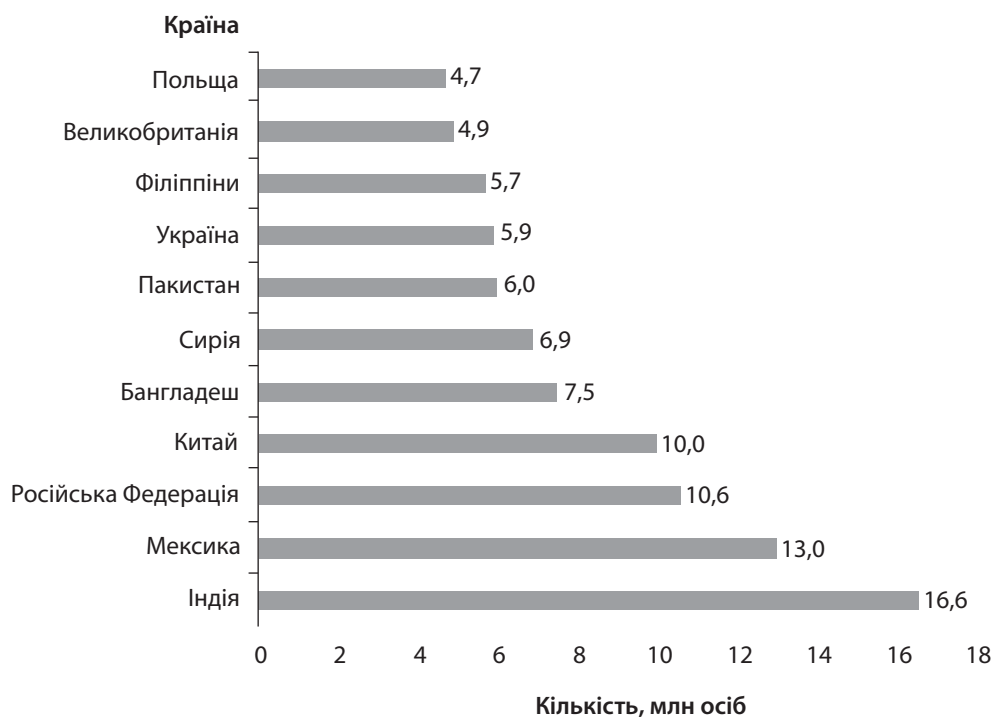

Рис. 2. Країни походження міжнародних мігрантів у 2017 р., млн осіб

Джерело: складено за [3].

у країнах із середнім рівнем доходу (37,3 року) і країнах з низьким рівнем доходу (29,8 року). Міжнародні мігранти, які проживають в Африці, були наймолодшими, їх середній вік становив 30,9 року у 2017 р., за ними йдуть Азія (35,1 року) і Латинська Америка та Карибський басейн (35,8 року). Старші мігранти в Європі, Океанії та Північній Америці, де їх середній вік становив 42,6, 43,9 та 44,7 року відповідно [3].

Незважаючи на глобальне зростання середнього віку мігрантів, у деяких регіонах міграційне населення фактично молодше. У період з 2000 по 2017 рр. середній вік міжнародних мігрантів скоротився в Азії, Латинській Америці та Океанії. У Латинській Америці спостерігається найбільше «омолодження» міжнародних мігрантів зі зменшенням середнього віку на 3 роки. Це відбувалося через

приплив більш молодих мігрантів. Протилежна ситуація спостерігається в Африці, Європі та Північній Америці. У цих регіонах середній вік усіх мігрантів у 2017 р. збільшився порівняно з 2000 р.

На *рис. 3* зображено віковий розподіл міжнародних мігрантів.

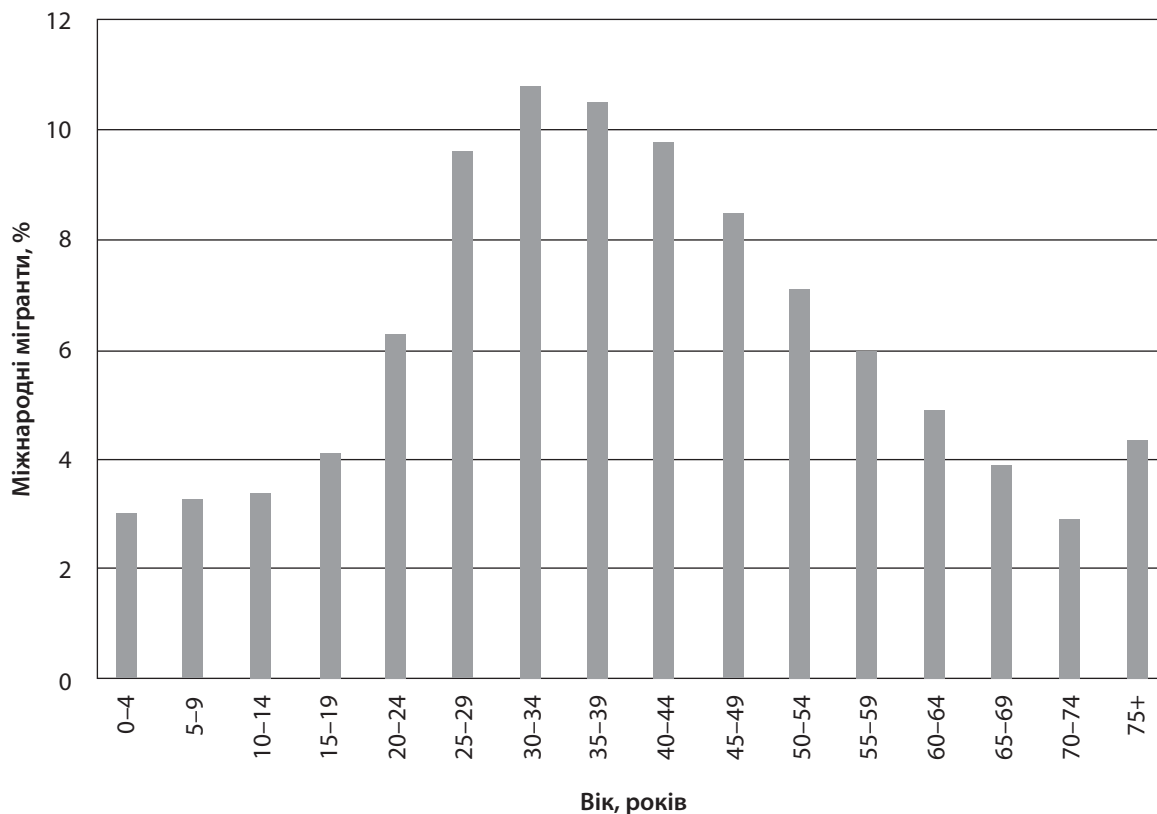

Рис. 3. Віковий розподіл міжнародних мігрантів у 2017 р.

Джерело: складено на основі [3].

Виходячи зі статистичних даних, можна зробити висновок, що переважна частина мігрантів знаходилася в межах працездатного віку. У 2017 р. більшість міжнародних мігрантів мали вік від 20 до 64 років. Молодих людей віком до 20 років серед міжнародних мігрантів значно менше.

На форму вікового розподілу населення міжнародних мігрантів впливає комбінація факторів, включаючи той факт, що після прибуття більшість міжнародних мігрантів перебувають у працездатному віці, а діти, народжені мігрантами в країні призначення, часто не вважаються за міжнародних мігрантів.

Мігранти зазвичай працюють на таких роботах, які місцеве населення виконувати не хоче. Це приводить до зростання економічної активності населення та створення більшої кількості робочих місць. Зазвичай, міжнародних мігрантів у працездатному віці більше, ніж місцевого населення в тому ж віці.

На *рис. 4* наведено статистичну інформацію щодо частки жінок і чоловіків у світових міграційних процесах.

Частка жінок і чоловіків серед усіх міжнародних мігрантів не дуже відрізняється в різних географічних регіонах. У Європі, Північній та Латинській Америці, Океанії частка жінок-мігрантів у 2017 р. є трохи більшою за частку чоловіків-мігрантів. Більша частка жінок-мігрантів у даних регіонах була

в основному результатом старіння мігрантів, що прибули десятиліттями раніше, а також того, що в цілому жінки мають більшу тривалість життя, ніж чоловіки. Натомість відсоток жінок-мігрантів в Азії й Африці суттєво менший за відсоток чоловіків-мігрантів. Це явище частково зумовлене високим попитом на чоловіків – трудових мігрантів у країнах Західної Азії й Африки. У всіх інших регіонах кількість жінок-мігрантів випереджає чисельність мігрантів-чоловіків.

За думкою вітчизняних вчених, серед загальних тенденцій міжнародної міграції можна виділити [5, с. 92]: диверсифікацію географічної структури міжнародних географічних процесів, зокрема в контексті збільшення внутрішньоконтинентальної міграції порівняно з міжконтинентальною; зростання міграції висококваліфікованих фахівців, наукових кадрів (у тому числі «відплив умів»); зростання масштабів нелегальної міграції; посилення державного та наднаціонального регулювання міжнародних міграційних процесів.

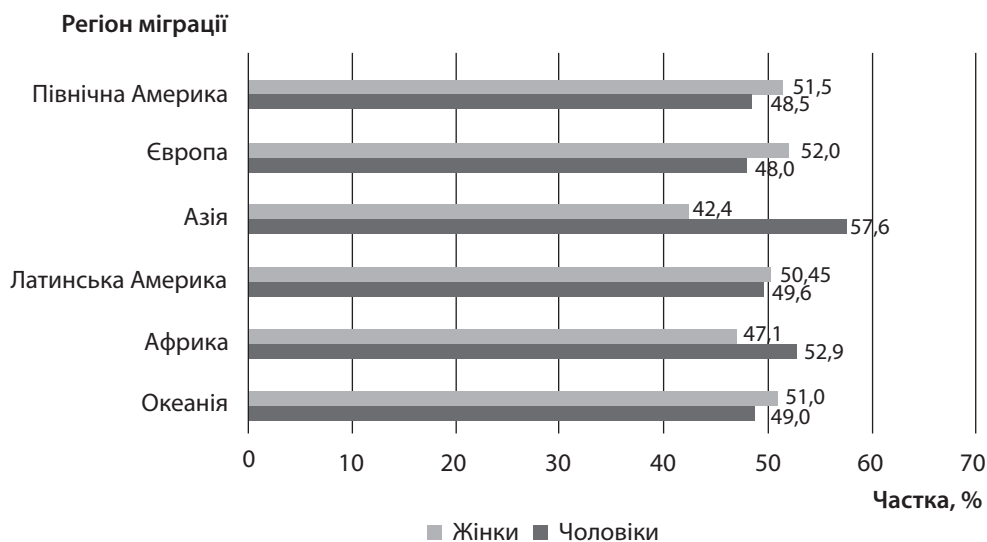

Рис. 4. Частка жінок і чоловіків у світовій міграції за регіонами у 2017 р., %

Джерело: складено на основі [4].

Вважаємо, що окрім вищезазначених, до останніх тенденцій розвитку міграційних процесів слід віднести: поширення навчальної міграції; розвиток міграціоценозу; розповсюдження явища «міграційних коридорів»; розвиток транснаціонального бізнесу. Розглянемо ці характеристики більш докладно.

Серед світових тенденцій навчальної міграції останніми роками зростає обсяг переміщення громадян Китаю на навчання до Великобританії (96 тис. осіб станом на 2017 р.). За даними Євростату, серед кількості всіх мігрантів 65% громадян Китаю переміщувалися до Європи на навчання, ще 11% – з метою працевлаштування [6]. Мігранти зі Східної Європи направляються на навчання до розвинутих країн ЄС, студенти із Західної Європи прагнуть навчатися у провідних вишах Великобританії та США.

В умовах глобалізації суспільних процесів виникає новий феномен – міграціоценоз – сукупність мігрантів, об'єднаних в єдине ціле за етнічними, культурними, релігійними та рядом інших ознак, відтворення, збереження та розвиток яких регулярно підтримується міграційною політикою національних урядів, регіональними заходами та міжнародними зусиллями [7]. Зокрема, одним із сучасних прикладів цього явища є формування об'єднань національних меншин і діаспори, що являє собою етнічну сукупність представників конкретного етносу, що проживає за межами рідної країни.

Розповсюдження явища «міграційних коридорів» являє собою міграційні переміщення між декількома країнами. Найбільший двосторонній коридор у 2017 р. був між Мексикою та Сполученими Штатами Америки. Причиною такого явища став Договір про вільну торгівлю між Мексикою, США та Канадою. Головними завданнями цього договору були: дати Мек-

сиці мільйони нових робочих місць і знищити розрив у рівні оплати праці на ринках Мексики, США та Канади. Але, на жаль, цей договір приніс більше шкоди, аніж користі. Він призвів до руйнування десятків тисяч мексиканських фермерських господарств, що виявилися нездатними витримувати конкуренцію з американською аграрною продукцією. Саме ця обставина і вплинула на зростання рівня міграції з Мексики.

Тенденція транснаціоналізації бізнесу в контексті розвитку та появи нових транснаціональних корпорацій передбачає зростання обсягів переміщень між головним офісом і дочірніми компаніями, а також усередині ТНК між структурними одиницями. Враховуючи сучасний стан розвитку міграційних процесів, особливої уваги потребує вирішення таких проблем:

- ✦ масова імміграція низькокваліфікованої робочої сили;
- ✦ масова еміграція висококваліфікованої робочої сили («відплив умів»), зокрема з країн із середнім рівнем розвитку та перехідною економікою до високо розвинутих країн;
- ✦ поширення нелегальної міграції, що, своєю чергою, впливає на питому вагу тіньової зайнятості;
- ✦ проблеми соціального захисту мігрантів та недопущення дискримінації.

Міжнародні потоки мають великий вплив на загальну соціально-економічну, політичну та міграційну ситуацію кожної країни, саме тому більшість держав демонструють своєю еміграційною політикою повагу до прав своїх громадян на вільне пересування, а деякі – проводять політику стримування еміграції, особливо щодо висококваліфікованих фахівців і за несприятливої демографічної ситуації [2].

Серед заходів щодо вирішення міграційних проблем слід визначити такі:

- ✦ перегляд діючих і створення нових міждержавних угод країн-донорів з країнами-реципієнтами робочої сили з метою захисту прав і свобод мігрантів;
- ✦ формування спеціалізованих міграційних бірж (так званих «бірж праці»), що відіграватимуть роль посередника в процесі прийому на роботу мігрантів;
- ✦ активізація співпраці з Міжнародною організацією з міграції;
- ✦ всебічне використання системи грантів з метою зменшення відтоку висококваліфікованої робочої сили та наукових кадрів з країн із перехідною економікою до високорозвинутих країн;
- ✦ постійний моніторинг міграційних процесів на державному рівні, з визначенням основних тенденцій щодо прогнозування міграційних потоків.

Оцінюючи перспективи розвитку міжнародної міграції робочої сили, можна зробити висновок про: посилення світових глобалізаційних процесів та обсягів міграційних потоків; формування нових двосторонніх коридорів; збереження тенденції переміщення трудових ресурсів до промислово та інноваційно розвинутих країн; постійне зростання попиту в цих країнах на працівників високої кваліфікації, так звану «інтелектуальну працю».

За думкою вчених, важливу роль в інтенсифікації інтелектуальної міграції відіграють багатосторонні угоди, такі як ЄС і НАФТА (Північноамериканська угода про вільну торгівлю), міжнародні угоди та організації, такі як ГАТС (Генеральна угода про торгівлю послугами) і ВТО (Всесвітня торгова угода організація), а також міжнародні професійні асоціації тощо [8, с. 99].

ВИСНОВКИ

Міжнародна міграція робочої сили в сучасних умовах розвитку міжнародних економічних відносин являє собою активний процес просторового переміщення трудових ресурсів, що має як позитивні, так і негативні моменти для країн-донорів та країн-реципієнтів. Враховуючи посилення глобалізаційних тенденцій, слід відзначити вплив міжнародних міграційних процесів на усі складові світогосподарських відносин. З метою вирішення проблемних явищ у сфері міжнародної міграції доцільно приділити особливу увагу міждержавним угодам країн-донорів з країнами-реципієнтами робочої сили та активізації співробітництва країн з Міжнародною організацією з міграції, формуванню спеціальних інституцій з посередницькими функціями з метою захисту інтересів трудових мігрантів. Також слід проводити постійний моніторинг і контроль міграційних показників на державному та міжнародному рівні. Серед перспектив подальших досліджень – удосконалення підходів

до формування міжнародної міграційної політики з урахуванням характеристик та особливостей сучасних міграційних процесів. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Шиманська К. В. Тенденції міжнародної міграції людських ресурсів в умовах геоekonomічних трансформацій. *Проблеми економіки*. 2017. № 2. С. 55–60.
2. Костенко В. О. Актуальні проблеми міграційної політики та підходи до їх вирішення на прикладі Європейського Союзу. *Актуальні проблеми політики*. 2015. Вип. 54. С. 106–114.
3. The International Migration Report 2017 (Highlights). URL: <https://www.un.org/development/desa/publications/international-migration-report-2017.html>
4. The International Organization for Migration (IOM). Gender and migration. URL: <https://migrationdataportal.org/themes/gender>
5. Корнієнко О. О. Соціально-економічний аспект регіональної асиметрії міграційних процесів: дис. канд. екон. наук: 08.00.07. Київ, 2018. 221 с.
6. Statistical office of the European Union Eurostat. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/>
7. Соснін О. В., Воронкова В. Г., Постол О. Є. Сучасні міжнародні системи та глобальний розвиток (соціально-політичні, соціально-економічні, соціально-антропологічні виміри): навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2015. 556 с.
8. Пітюлич М. І. Новітні тенденції розвитку міжнародної трудової міграції та їх наслідки для України. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Економіка»*. 2014. Вип. 1 (1). С. 96–100.

REFERENCES

- Korniienko, O. O. "Sotsialno-ekonomichnyi aspekt regionalnoi asymetrii mihratsiinykh protsesiv" [Socio-economic aspect of regional asymmetry of migration processes]: *dys. kand. ekon. nauk: 08.00.07*, 2018.
- Kostenko, V. O. "Aktualni problemy mihratsiinoi polityky ta pidkhody do yikh vyrishennia na prykladi Yevropeiskoho Soiuzu" [Current problems of migration policy and approaches to solving them on the example of the European Union]. *Aktualni problemy polityky*, no. 54 (2015): 106-114.
- Pitiulych, M. I. "Novitni tendentsii rozvytku mizhnarodnoi trudovoi mihratsii ta yikh naslidky dlia Ukrainy" [Recent trends in international labor migration and their consequences for Ukraine]. *Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnoho universytetu. Serii «Ekonomika»*, no. 1 (1) (2014): 96-100.
- Shymanska, K. V. "Tendentsii mizhnarodnoi mihratsii liudskykh resursiv v umovakh heoekonomichnykh transformatsii" [Trends in international migration of human resources in the conditions of geo-economic transformations]. *Problemy ekonomiky*, no. 2 (2017): 55-60.
- Sosnin, O. V., Voronkova, V. H., and Postol, O. Ye. *Suchasni mizhnarodni systemy ta hlobalnyi rozvytok (sotsialno-politychni, sotsialno-ekonomichni, sotsialno-antropologichni vymiry)* [Modern international systems and global development (socio-political, socio-economic, socio-anthropological dimensions)]. Kyiv: Tsentri navchalnoi literatury, 2015.
- Statistical office of the European Union Eurostat. <https://ec.europa.eu/eurostat/>
- "The International Migration Report 2017 (Highlights)". <https://www.un.org/development/desa/publications/international-migration-report-2017.html>
- "The International Organization for Migration (IOM). Gender and migration". <https://migrationdataportal.org/themes/gender>